

ВПЛИВ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ 2008 – 2009 РР. НА СТРУКТУРУ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

З'ясовано, що є позитивні зрушення внаслідок зміни функцій регуляторів банківського сектора – Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – в частині посилення захисту вкладників – фізичних осіб через скорочення строку дії тимчасової адміністрації, усунення мораторію на виплати вкладникам – фізичним особам тощо. Структура банківського сектора зазнала значних трансформацій через зміну пріоритетів у розміщенні та залученні коштів, зокрема й внаслідок довіри клієнтів до банків.

Ключові слова: структура банківського сектора; фінансова криза; державні банки; банки з іноземним капіталом; довіра до банків.

Постановка проблеми. Фінансова криза 2008 – 2009 рр. мала серйозний вплив як на структуру банківського сектора України, так і на структуру його регуляторів. Банківський сектор економіки України як сукупність банків другого рівня може бути структурований за різними ознаками: за обсягом активів відповідно до методики НБУ, за часткою держави у капіталі банків (державні та приватні банки), за резидентністю капіталу (банки з іноземним капіталом та банки з національним капіталом). Такі підходи до структурування банківського сектора дозволяють з'ясувати, як змінюється роль тих чи інших банків в банківському секторі за певний проміжок часу, а особливо внаслідок кризових явищ, зокрема через кризу 2008 – 2009 рр. Актуальність теми дослідження пояснюється тим, що постійно точаться дискусії щодо спроможності великих та малих банків, банків з національним капіталом та іноземним капіталом, державних та приватних банків надавати кредити юридичним та фізичним особам, залучати кошти в достатньому обсязі, мати необхідний розмір капіталу, адекватний сформованим активам.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика великих та малих банків постійно знаходиться в полі зору науковців. В більшості випадків мова йде про процеси консолідації та концентрації в банківському секторі. Так, Рашкован В., Корнилюк Р. зазначають: "Політика НБУ в напрямі подальшої консолідації та капіталізації сприяє трансформації банківської системи через збільшення фінансового потенціалу і зниження індивідуальних ризиків банків" [1, с. 32]. Кузнєцова А.Я. наголошує, що в результаті кризи 2008 – 2009 рр. "... консолідація банківської системи в Україні не характеризується великою кількістю злиттів та поглинань банків, відзначаючись іншими способами укрупнення банків на ринку" [2, с. 7]. Водночас, є низка науковців, які підтримують ідею щодо необхідності й ефективності функціонування не тільки великих банків, зокрема Хакенес Г., Хасан І., Моліньє П. вказують на важливість присутності малих банків та їх ролі в економічному зростанні [3], а у звіті щодо стану банківського сектора Європейського Союзу, підготовленому за головуванням Е. Ліканена, відзначається, що малі банки краще пройшли кризу 2008 – 2009 рр., ніж великі [4, с. 34 – 37].

Питання частки участі держави у банківському секторі є не менш дискусійним. Так, Вовчак О.Д. зазначає: "В Україні роль державних банків істотно зростає внаслідок стрімкого збільшення частки іноземного капіталу в банківській системі країни. За таких умов державні банки є своєрідною запорукою збереження істотної частки вітчизняного капіталу в банківській системі" [5, с. 135]. Примостка Л.О. акцентує увагу на тому, що в результаті кризи 2008 – 2009 рр. "Тенденцію до збіль-

шення державної частки в банківському капіталі слід оцінити позитивно з погляду підвищення фінансової стійкості банківської системи в цілому, однак практика показує, що державні банки на завжди ефективні, а управлінські рішення нерідко приймаються під дією не економічних, а політичних чинників. Тому закономірно виникає питання щодо оптимального рівня участі держави в банківському секторі" [6, с. 112]. В цьому аспекті оцінюють діяльність державних банків і Гасанов С.С., Любіч О.О., Бортніков Г.П. [7].

Порівняння діяльності банків з іноземним капіталом та з національним капіталом також є дуже контроверсійним, що підтверджується аналізом праць Довгань Ж.М. [8], Васильченко З.М. [9], Клесенсом С., Ван Хорен Н. [10], Клесенсом С., Деміргук-Кунт А., Хуїзінгом Г. [11].

Також необхідно зауважити, що досить часто внаслідок криз відбуваються зміни не тільки в структурі банківського сектора, а й у структурі повноважень регуляторів банківського сектора, про що свідчать дослідження Дзьобек К., Пазарбашіоглу К. [12], Науменкової С.В., Міщенко С.В. [13].

Саме тому є важливим з'ясувати, які зміни відбулися в структурі банківського сектора України, а також його регуляторів внаслідок впливу фінансової кризи 2008 – 2009 рр.

Постановка завдання. Завданнями дослідження є з'ясування особливостей, по-перше, трансформації функцій регуляторів банківського сектора (Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб); по-друге, структурних зрушень в банківському секторі України внаслідок кризи 2008 – 2009 рр. У зв'язку з цим період дослідження включатиме 01.01.2008 – 01.01.2014 рр., що охоплює передкризовий, кризовий та посткризовий періоди.

Виклад основного матеріалу дослідження. Коло повноважень регуляторів залежно від ситуації може змінюватися, передаватися іншим регуляторам, що в кінцевому підсумку повинно мати вплив на ефективність та стабільність функціонування банків. Саме внаслідок кризи 2008 – 2009 рр. відбулося прискорення перегрупування повноважень в сфері регулювання банківської діяльності. Так, якщо раніше Національний банк України був відповідальним як за входження, так і за вихід банків з ринку, то в 2012 р. приймається новий Закон України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб", згідно якого ФГВФО має право "...брати участь в інспекційних перевірках проблемних банків за пропозицією НБУ, застосовувати до банків та їх керівників відповідно фінансові санкції і накладати адміністративні штрафи, здійснювати процедуру виведення неплатоспроможних банків з ринку, у тому числі шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації

банків, організувати відчуження активів і зобов'язань неплатоспроможного банку, продаж неплатоспроможного банку або створення та продаж перехідного банку, здійснювати аналіз фінансового стану банків з метою виявлення ризиків у їхній діяльності та прогнозування потенційних витрат ФГВФО на виведення неплатоспроможних банків з ринку та відшкодування коштів вкладникам" [14].

Наскільки виправданим та ефективним став цей крок, можна буде оцінити за декілька років. Водночас, вже сьогодні можна говорити про позитивні зрушення, зокрема в частині:

суттєвого скорочення терміну дії тимчасової адміністрації. Так, напередодні кризи 2008 – 2009 рр. термін дії тимчасової адміністрації міг складати 1 рік, а для системоутворюючих банків була можливість його подовження ще на 1 рік. У 2011 р. для системоутворюючих банків була передбачена можливість подовження дії тимчасової адміністрації на 1,5 роки. Звичайно, що в умовах обмежених ресурсів для відшкодування вкладів, це був вимушений крок. І його досить часто використовували. Водночас, такі тривалі обмеження в доступі до коштів не можуть позитивно позначитися на відновленні довіри до банківської системи, і тому абсолютно правильним було подальше обмеження строків дії тимчасової адміністрації до трьох місяців, а для системоутворюючих банків – 6 місяців. На сьогодні прийнято ще більш революційне рішення про скорочення терміну дії тимчасової адміністрації, яке почне діяти з 01.01.2016, до 1 місяця, з можливим максимальним продовженням її дії ще на 1 місяць, якщо існує можливість виведення банків з ринку через продаж інвестору або передачу частини активів і зобов'язань приймаючому чи перехідному банку;

усунення мораторію на виплати фізичним особам, оскільки вже за функціонування тимчасової адміністрації вкладники неплатоспроможного банку здобули право на отримання своїх коштів за депозитами, термін дії

яких закінчився, а також за поточними рахунками в обсязі, що не перевищує 200 тис. грн. разом з нарахованими відсотками на дату прийняття рішення НБУ про віднесення банку до категорії неплатоспроможних. Це вкрай позитивний крок, оскільки саме паніка вкладників – одна з перших сходинок до банківської кризи. Якщо вкладники будуть певні того, що кошти на поточних рахунках не будуть заморожені, а також того, що й строкові депозити будуть швидко відшкодовані, розгортання паніки може не відбуватися надто стрімко, а в подальшому може бути суттєво загальмовано. Водночас, виконання цих функцій Фондом гарантування вкладів фізичних осіб можливе лише за умови фінансової підтримки. В умовах банкрутства одного – двох банків, це цілком нормальне явище, а от банкрутства великої кількості банків можуть мати наслідком серйозні витрати і в цьому разі Фонд гарантування вкладів фізичних осіб на сьогодні може звертатися за кредитами до НБУ та до Кабінету Міністрів України [15]. Проте, таке звернення може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Позитив – це підтримка довіри вкладників до банків. Негатив – висока ймовірність прискорення інфляції.

З огляду на статистичні дані щодо динаміки депозитів населення не можна зробити однозначний висновок, що саме вище розглянуті зміни справили позитивний ефект на рівень довіри населення до банків. Набагато важливішими виявляються чинники зовнішнього середовища, економічна та політична ситуація в країні. Так, після прийняття Закону України "Про систему гарантування вкладів фізичних осіб" у лютому 2012 р. ми можемо спостерігати в перші місяці темпи приросту депозитів населення в національній валюті на рівні близько 3% на місяць, однак, згодом, на кінець року отримуємо знову негативні темпи приросту, саме в жовтні, коли мали місце парламентські вибори. Як тільки ця політична подія залишилися в минулому, темпи приросту склали в наступні 6 місяців в середньому 3,25% на місяць (рис. 1).

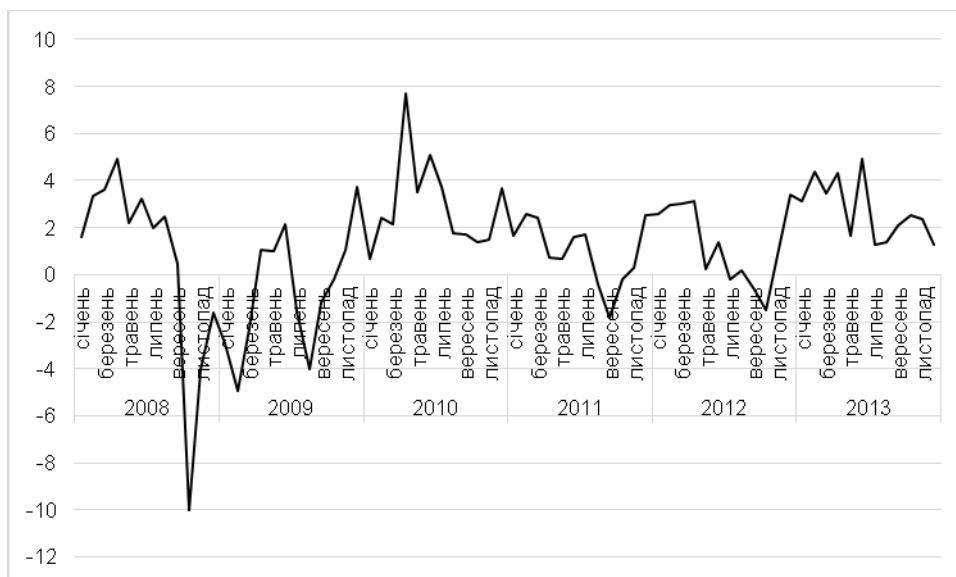

Рис. 1. Темпи приросту депозитів домашніх господарств у національній валюті, залучених депозитними корпораціями, за період 2008 – 2013 рр., відсотків

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [16].

Зміни, що відбулися на рівні банківського сектора були також серйозними. Зосередимо увагу на відповідях на такі три основні питання: які зміни відбулися з активами (в т.ч. кредити юридичним та фізичним особам), зобов'язаннями (в т.ч. кошти юридичних та фізич-

них осіб) та капіталом банків в розрізі груп банків за активами, за участю держави та за участю іноземних інвесторів. Для з'ясування рівня адекватності капіталу активам банків аналізуватимемо також мультиплікатор капіталу, який розраховується як співвідношення акти-

вів до власного капіталу банків. Прийнятними значеннями цього показника для банків є діапазон значень від 6,5 до 8. Відповідно низький рівень мультиплікатора капіталу банків свідчить про недостатній ступінь виконання банками функцій фінансових посередників. Високі значення цього показника свідчать про значний рівень ризиків для вкладників та кредиторів банків. Аналіз буде зосереджено на трендах темпів приросту часток відповідних груп банків за зазначеними показниками в розрізі трьох основних блоків впродовж обраного періоду дослідження 01.01.2008 – 01.01.2014 на основі щоквартальних даних. Блок А – це банки, які групуються за обсягом активів відповідно до методики НБУ, тобто надвеликі (I група), великі (II група), середні (III група) та малі (IV група) банки. Блок Б – це банки, які групуються за часткою держави у капіталі: два великі державні банки з часткою участі держави 100% (ПАТ "Державний ощадний банк України" (ПАТ "Ощадбанк"), ПАТ "Державний експортно-імпорتنний банк України" (ПАТ "Укресімбанк")) та інші банки. Такий підхід було обрано, оскільки саме ці два банки завжди асоціювалися з державою і саме вони відіграють найбільш значну

роль на банківському ринку. Решта державних банків, тобто з часткою держави понад 75% або стали такими в результаті кризи, або ж є надто малими, щоб мати суттєвий вплив, як наприклад, ПАТ "Український банк реконструкції та розвитку". І нарешті, блок В – це банки з іноземним капіталом та банки з національним капіталом. Банками з іноземним капіталом будемо вважати банки, участь іноземних інвесторів в яких становить понад 50%. До банків з іноземним капіталом не зараховуються банки з квазііноземним капіталом, коли кінцевими власниками банку є резиденти України.

Отже, давайте подивимося на основні зміни, які були зумовлені кризою 2008 – 2009 рр. Якщо розглядати банкіблоку А, то виграли від кризи саме малі банки (табл. 1). В середньому темпи приросту активів цієї групи банків за досліджуваний період склали 1,22%, а якщо порівнювати дані 01.01.2014 з даними 01.01.2008, отримуємо темп приросту 30,5%. Найбільші втрати у середніх банків, відповідно -0,5% і -20,76%. Але в цілому можна відзначити, що великі та малі банки виявилися в кращому стані, ніж надвеликі та середні банки.

Таблиця 1. Темпи приросту часток відповідних груп банків за активами, кредитами юридичним та фізичним особам за 01.01.2008 – 01.01.2014, у відсотках

Групи банків	Темпи приросту активів, %		Темпи приросту кредитів юридичним особам, %		Темпи приросту кредитів фізичним особам, %	
	середньорічні (01.01.2008 – 01.01.2014)	01.01.2014/01.01.2008	середньорічні (01.01.2008 – 01.01.2014)	01.01.2014/01.01.2008	середньорічні (01.01.2008 – 01.01.2014)	01.01.2014/01.01.2008
Блок А						
Надвеликі банки	-0,02	-0,72	-0,05	-1,73	-0,10	-2,78
Великі банки	0,22	1,12	0,72	9,85	0,95	14,62
Середні банки	-0,50	-20,76	-0,66	-25,85	0,59	-11,93
Малі банки	1,22	30,50	1,04	24,98	1,19	24,25
Блок Б						
Великі державні банки	3,13	93,86	2,59	66,30	-1,38	-29,60
Інші банки	-0,35	-8,15	-0,28	-6,59	0,05	1,25
Блок В						
Банки з іноземним капіталом	-0,89	-22,94	-1,00	-24,46	0,09	-1,98
Банки з національним капіталом	0,57	12,44	0,55	12,42	0,24	1,50

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [17].

Такі, в принципі, неочікувані результати можна пояснити, по-перше, орієнтацією великих та малих банків на кредитування юридичних осіб (співвідношення кредитів юридичним особам та кредитів фізичним особам в передкризовий період становило відповідно 2,55 та 2,18), в той час як надвеликі банки та середні банки активно кредитували фізичних осіб (співвідношення кредитів юридичним особам та кредитів фізичним особам в передкризовий період склало відповідно 1,63 та 1,61). Цей фактор став вирішальним, тому що кредити фізичним особам були надзвичайно чутливими до змін зовнішнього середовища, оскільки валютою кредитування переважно була іноземна валюта і банки були толерантними в оцінюванні кредитоспроможності фізичних осіб. Як результат, суттєве погіршення якості портфелю кредитів фізичним особам. Звичайно, що надалі розпочалася активна боротьба між банками за юридичних осіб як клієнтів, але зрозуміло, що надвеликі банки були більш конкурентоспроможні в ній, ніж середні банки. По-друге, різке скорочення кредитування середніми банками фізичних осіб та більш помірне – надвеликими банками. Наслідок – втрата частки ринку і

його перерозподіл на користь великих і малих банків. По-третє, варто ще раз згадати про доларизацію активів. Цей фактор не можна вважати таким, що справив серйозний вплив на перерозподіл позицій банків на ринку, оскільки саме надвеликі і великі банки мали найвищий її рівень – близько 60% на 01.04.2009. Відповідно надалі банки в розрізі всіх зазначених груп постійно намагалися його зменшити.

Аналізуючи банки блоку Б можна відзначити той факт, що ПАТ "Ощадбанк" та ПАТ "Укресімбанк" суттєво зміцнили свої позиції на початок 2014 р. в порівнянні з початком 2008 р. в нарощенні активів – 93,86%, в збільшенні кредитування юридичних осіб – 66,30%. Водночас, кредитування фізичних осіб відійшло на другий план, і як результат, відбулося зменшення кредитування населення майже на 30%. Всі інші банки мають протилежну динаміку – зменшення обсягів активів, кредитування юридичних осіб, однак, хоч і невелике, але зростання обсягів кредитування фізичних осіб. Такий дисбаланс можна пояснити тим фактором, що в умовах кризового і посткризового періоду банкам з недержавною формою власності складно знайти першокласних позичальників, а

найбільш прибутковим сегментом, незважаючи на всі проблеми, залишається кредитування фізичних осіб. Державні банки, зокрема, ПАТ "Ощадбанк" орієнтований на кредитування великих державних підприємств: НАК "Нафтогаз України", ДСАДУ "Укравтодор" та інші великі державні підприємства. ПАТ "Укресімбанк" меншою мірою кредитує державні підприємства, а основними його позичальниками є великі підприємства, що здійснюють експортно-імпорту діяльність [18].

Банки блоку В – банки з іноземним капіталом та банки з національним капіталом – абсолютно протилежні тенденції. Так, банки з іноземним капіталом скорочували обсяги активів, кредитів як фізичним, так і особливо юридичним особам. Натомість банки з національним капіталом нарощували обсяги активів, кредитування юридичних та фізичних осіб. Поясненням цьому може бути той факт, що фінансова криза досить серйозно вплинула на материнські банки, і як результат, в умовах невизначеності консервативна поведінка стала цілком виправданою для банків з іноземним капіталом на ринках з високим ризиком. Банки з іноземним капіталом підраховували збитки, з'ясовували якість кредитних портфельів і доформовували резерви для того, щоб зрозуміти, яким чином в майбутньому вибудувати стратегію: декілька банків взагалі полишили український банківський ринок.

Розглянемо джерела фондування активів зазначених груп банків, зокрема за рахунок зобов'язань та власного капіталу. Так, аналіз даних табл. 2 також дозволяє зробити неоднозначні висновки. Як і в попередньому випадку маємо позитивну динаміку змін для великих

і малих банків, і негативну – для надвеликих і середніх. Звичайно, це було б зрозуміло, якщо мова йшла б в цілому про зобов'язання банків та кошти юридичних осіб в банках. В умовах кризи юридичні особи дійсно можуть віддавати перевагу малим банкам, особливо якщо мова йде про наявність певних бізнесових домовленостей, які складно реалізувати в надвеликих банках. Водночас, що стосується коштів фізичних осіб, відбувся доволі дивний перерозподіл ринку на користь малих банків – темпи приросту коштів фізичних осіб в малих банках склали 22,39%, випередивши навіть великі банки. Цей феномен складно пояснити, якщо мова йде про звичайних "класичних" вкладників. Як правило, вони орієнтовані на надвеликі, добре відомі банки, які забезпечують стабільний дохід. Звичайно, кошти фізичних осіб – це не тільки кошти на вкладних, але й на поточних рахунках. Але навіть і в цьому разі роботодавці не віддають перевагу малим банкам. Пояснення цьому достатньо просте – відбувся перерозподіл коштів великих вкладників – фізичних осіб, кошти яких складають значну частину депозитів фізичних осіб в банках України. Так, на початок 2014 р. загальна сума вкладів фізичних осіб становила 402,6 млрд. грн., з яких під гарантування потрапляло лише 245,6 млрд. грн. [19], іншими словами це якраз вклади до 200 тис. грн. Решта суми – 157 млрд. грн., або 39% від загальної суми вкладів фізичних осіб – це кошти понад максимальну гарантовану суму відшкодування ФГВФО. В цілому за 2013 р. вклади в обсязі понад 250 тис. грн. склали 48,0% загального обсягу вкладів фізичних осіб [20].

Таблиця 2. Темпи приросту часток відповідних груп банків за зобов'язаннями, депозитами юридичних та фізичних осіб за 01.01.2008 – 01.01.2014, у відсотках

Групи банків	Темпи приросту зобов'язань, %		Темпи приросту коштів юридичних осіб, %		Темпи приросту коштів фізичних осіб, %	
	середньорічні (01.01.2008 – 01.01.2014)	01.01.2014/01.01.2008	середньорічні (01.01.2008 – 01.01.2014)	01.01.2014/01.01.2008	середньорічні (01.01.2008 – 01.01.2014)	01.01.2014/01.01.2008
Блок А						
Надвеликі банки	-0,01	-0,63	-0,18	-5,74	-0,09	-2,44
Великі банки	0,00	-3,92	0,55	1,06	0,95	18,74
Середні банки	-0,19	-15,53	1,09	-0,76	-0,83	-25,76
Малі банки	1,45	36,65	1,72	34,80	1,17	22,39
Блок Б						
Великі державні банки	2,70	80,42	4,39	118,12	0,89	23,29
Інші банки	-0,31	-7,13	-0,32	-8,00	-0,11	-2,52
Блок В						
Банки з іноземним капіталом	0,27	2,98	1,57	34,08	1,62	36,71
Банки з національним капіталом	0,01	-1,21	-0,38	-10,71	-0,35	-9,23

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [17].

Проте цілком логічно виглядала ситуація з банками блоку Б та блоку В, зрозуміла реакція в умовах кризи: клієнти пішли до надійних банків. І аналізуючи табл. 2, можемо зробити висновок, що надійність асоціюється у клієнтів банків або з державою, або з іноземним інвестором як власниками банку. Однак, є й інший важливий момент – державні банки більшою мірою були цікаві юридичним особам, ніж фізичним особам. Так, темпи

приросту за досліджуваній період склали відповідно 118,12% і 23,29%. Натомість, якщо розглядати банки з іноземним капіталом, то тут бачимо майже однакові темпи приросту коштів юридичних, так і фізичних осіб.

Проблема капіталізації банків, як це очевидно з табл. 3, лишається нерозв'язаною, хоча й не є драматично складною, якщо аналізувати мультиплікатор капіталу банків (відношення активів до власного капіталу банків).

Таблиця 3. Темпи приросту часток відповідних груп банків за власним капіталом та мультиплікатором власного капіталу за 01.01.2008 – 01.01.2014, у відсотках

Групи банків	Темпи приросту власного капіталу, %		Темпи приросту мультиплікатора власного капіталу, %	
	середньорічні (01.01.2008 – 01.01.2014)	01.01.2014/ 01.01.2008	середньорічні (01.01.2008 – 01.01.2014)	01.01.2014/ 01.01.2008
Блок А				
Надвеликі банки	0,13	2,09	-1,14	-25,12
Великі банки	1,55	30,92	-1,95	-40,53
Середні банки	-2,08	-47,59	1,02	16,41
Малі банки	0,12	-2,01	0,32	2,55
Блок Б				
Великі державні банки	7,21	192,41	-1,92	-48,95
Інші банки	-0,60	-14,13	-0,77	-17,64
Блок В				
Банки з іноземним капіталом	-0,41	-14,64	-1,44	-30,49
Банки з національним капіталом	0,35	6,77	-0,75	-18,92

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [17].

Обсяги власного капіталу банків блоку А змінюються різнонаправлено і не зовсім корелюють з попередніми показниками. Зрозуміло, що на фоні нарощення активів капітал мали б суттєво збільшувати великі та малі банки. Натомість, це роблять тільки великі банки. Надвеликі банки також нарощують капітал, і це цілком виправдано, навіть незважаючи на те, що вони не мали зрос-

тання обсягів активів. Фактично, вони приводять свою діяльність у відповідність до ризиків, на які наражаються. Так, на початок 2008 р. мультиплікатор капіталу цієї групи банків складав 9,75, що є завеликим значенням, і свідчить про достатньо високий ризик, на який наражаються кредитори та вкладники таких банків (табл. 4).

Таблиця 4. Мультиплікатор власного капіталу банків на 01.01.2008 – 01.01.2014

Групи банків	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Блок А							
Надвеликі банки	9,75	8,40	7,45	6,87	6,93	6,86	7,30
Великі банки	8,82	7,95	8,92	8,34	6,72	6,24	5,25
Середні банки	6,84	6,12	5,65	7,14	8,34	8,85	7,96
Малі банки	5,13	5,39	5,43	4,77	5,37	4,96	5,26
Блок Б							
Великі державні банки	10,06	5,31	4,30	3,88	4,21	4,84	5,14
Інші банки	8,51	8,26	8,14	7,81	7,54	7,10	7,01
Блок В							
Банки з іноземним капіталом	9,58	8,93	8,70	7,78	7,79	6,86	6,66
Банки з національним капіталом	8,17	6,87	6,31	6,24	6,29	6,52	6,62

Джерело: розраховано автором за даними НБУ [17].

Натомість, на початок 2014 р. цей показник вже становив 7,30, що є вже прийнятним. Водночас, великі банки настільки наростили власний капітал, що на початок 2014 р. мультиплікатор капіталу цих банків склав 5,25. Таке значення мультиплікатора капіталу банків не було заниженим і могло свідчити лише про готовність, наприклад, до нової кредитної експансії. Цілком зрозуміла ситуація з середніми банками, які на фоні скорочення активів і серйозними збитками відчули на собі скорочення власного капіталу – значення мультиплікатора капіталу зросло з 6,84 на 01.01.2008 до 7,96 на 01.01.2014. Малі банки, хоч і нарощували обсяги капіталу, однак, не такими значними темпами як це відбулося з активами. Якщо поглянути на мультиплікатор капіталу, то тут змін практично не відбулося: 5,13 на 01.01.2008 і 5,26 на 01.01.2014.

Зовсім інша ситуація з банками блоку Б: надзростання обсягів капіталу ПАТ "Ощадбанк" та ПАТ "Укресімбанк" – 192,41% за досліджуваній період, і зрозуміло зниження мультиплікатора капіталу з 10,06 на 01.01.2008 до 5,14 на 01.01.2014. Суттєва докапіталізація розширила можливості державних банків. Відповідно, інші банки позитивом мали лише зменшення мультиплікатора капіталу до прийнятного рівня – 7,01 на 01.01.2014.

Серед банків блоку В можемо бачити, що банки з іноземним капіталом скоротили обсяги власного капіталу на

фоні скорочення обсягів активів з переорієнтацією на кошти юридичних та фізичних осіб, і відповідно це позначилося на мультиплікаторі капіталу: зниження з 9,58 на 01.01.2008 до 6,66 на 01.01.2014. Відповідно, банки з національним капіталом наростили капітал, як тепер зрозуміло, за рахунок переважно державних банків і середніх банків, що також призвело до зниження мультиплікатора капіталу з 8,17 на 01.01.2008 до 6,62 на 01.01.2014.

Висновки та дискусія. Таким чином, в результаті дослідження з'ясовано, що фінансова криза 2008 – 2009 рр. мала серйозні наслідки для банківського сектора економіки України. Ці наслідки були не тільки негативними, але й позитивними. Передусім, відбулося прискорення перерозподілу функцій між НБУ та ФГВФО, що мало позитивом посилення захисту вкладників – фізичних осіб. Однак, не зважаючи на такий крок, вплив таких факторів, як рівень політичної та економічної стабільності, виявився сильнішим, що й зумовило волатильність вкладів фізичних осіб напередодні виборів 2012 р. Це означає, що необхідно посилювати роль ФГВФО, в тому числі через роз'яснення населенню його ролі, а також створення підґрунтя для його здатності здійснювати виплати відшкодування вкладникам неплатоспроможних банків за будь-яких умов.

Вплив фінансової кризи на структуру банківського сектора був досить значним. По-перше, в результаті

фінансової кризи 2008 – 2009 рр. виграли великі (банки 2 групи за активами) та малі банки (банки 4 групи за активами) як за активами, так і за зобов'язаннями, зокрема, коштами фізичних осіб. У нарощенні власного капіталу лідерами були великі та надвеликі банки (банки 1 групи за активами), що зумовило суттєве скорочення мультиплікатора капіталу цих груп банків. Натомість середні банки (банки 3 групи за активами) виявилися аутсайдерами. По-друге, державні банки ПАТ "Ощадбанк" та ПАТ "Укресімбанк" суттєво зміцнили свої позиції в порівнянні з іншими банками за такими показниками: за активами, зокрема кредитами юридичним особам, зобов'язаннями, коштами юридичних та фізичних осіб, власним капіталом. Водночас, за кредитами фізичних осіб відбулося скорочення. По-третє, банки з іноземним капіталом в результаті кризи скоротили обсяги активів, зокрема кредитів юридичним та фізичним особам, а також власного капіталу на відміну від банків з національним капіталом. Своєю чергою, зобов'язання іноземних банків, зокрема кошти фізичних осіб, зросли на противагу банкам з національним капіталом. В цілому, фінансова криза 2008 – 2009 рр. викрила глибинні проблеми банківської системи і зумовила важливі трансформаційні процеси.

Список використаних джерел

1. Рашкован В. Концентрація банківської системи України: міфи та факти / В. Рашкован, Р. Корнилюк // Вісник Національного банку України. – 2015. – № 234. – С. 6 – 38.
2. Кузнецова А. Я. Сучасний стан та перспективи консолідації банків в Україні в післякризовий період / А. Я. Кузнецова // Вісник Української академії банківської справи. – 2014. – № 1(36). – С. 6 – 9.
3. Hakenes H. Small Banks and Local Economic Development / H. Hakenes, I. Hasan, P. Molyneux, R. Xie // Bank of Finland Research Discussion Papers. – 2014. – # 5 – 49 p. DOI: dx.doi.org/10.2139/ssrn.2390696
4. Liikanen E. Final Report of the High-Level Expert Group on Reforming the Structure of the EU Banking Sector, Brussels, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/internal_market/bank/docs/high-level_expert_group/report_en.pdf.
5. Вовчак О.Д. Особливості посткризового розвитку державних банків в Україні / О.Д. Вовчак // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2013. – № 2 (17). – С. 135 – 138.

Н. Версаль, канд. экон. наук, доц.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ВЛИЯНИЕ ФИНАНСОВОГО КРИЗИСА 2008–2009 ГГ. НА СТРУКТУРУ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ

В статье обозначены положительные сдвиги в результате изменения функций регуляторов банковского сектора – Национального банка Украины и Фонда гарантирования вкладов физических лиц – в части усиления защиты вкладчиков – физических лиц благодаря сокращению срока действия временной администрации, устранения моратория на выплаты вкладчикам – физическим лицам и т.п. Структура банковского сектора претерпела значительные трансформации из-за изменения приоритетов в размещении и привлечении средств, в том числе и вследствие доверия клиентов к банкам.

Ключевые слова: структура банковского сектора; финансовый кризис; государственные банки; банки с иностранным капиталом; доверие к банкам.

N Versal, Ph.D., Associate Professor

TarasSchevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

IMPACT of FINANCIAL CRISIS 2008–2009 on BANKING SECTOR STRUCTURE IN UKRAINE

The article deals with the changes in the structure of Ukraine's banking sector caused by the crisis 2008 – 2009. The research covers the pre-crisis stage (early 2008), the stage of the impact of the global financial crisis (end of 2008 – 2009), the stage of post-crisis development (2010 – 2013). The analysis is done in two areas: the analysis of the consequences of redistribution of responsibilities between the Deposit Guarantee Fund (the DGF) and the National Bank of Ukraine (the NBU) and the analysis of changes in the structure of the banking sector (the redistribution of the market between the four groups of banks in terms of assets, state-owned banks and other banks, foreign banks and domestic banks). It is possible to talk about the positive aspects arising from the redistribution of responsibilities between the NBU and the DGF, namely in terms of depositors' protection strengthening due to reducing the term of the interim administration, eliminating the moratorium on payments to depositors etc. However, it is impossible to make an unambiguous conclusion that these changes have had a positive effect on the level of depositor's confidence in banks. It turned out to be factors that are more important: economic and political situation in the country. The changes in the structure of the banking sector had a crucial character. Characteristic tendencies for each block of banks have been determined based on an analysis of indicators such as total assets, loans to legal entities and individuals, total liabilities, liabilities of legal entities and individuals, equity and equity multiplier. The financial crisis has revealed deep problems in the banking sector and has caused essential transformation processes: the redistribution of the banking market in favor of banks, which enjoyed the confidence of customers. Research shows that such banks in the unit of banks in terms of assets are banks of 2 and 4 groups; banks in the block by the presence of state ownership – PJSC "Oschadbank", PJSC "Ukrximbank"; banks in the block by the presence of foreign capital – foreign banks.

Keywords: banking sector restructuring; financial crisis; public banks; foreign banks; confidence in banks.

6. Примостка Л.О. Державний капітал у банківській системі України / Л.О. Примостка // Фінанси, облік і аудит. Збірник наукових праць. – 2014. – Випуск (2)4. – С. 107-120.

7. Гасанов С. С. Діяльність банків за участю держави в капіталі у 2014 році / С. С. Гасанов, О. О. Любіч, Г. П. Бортніков. – К.: ДННУ "Академія фінансового управління", 2014. – 49 с.

8. Довгань Ж. М. Фінансова стійкість банківської системи України: проблеми оцінки та забезпечення [Текст]: монографія / Ж. М. Довгань. – Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2012 – 450 с.

9. Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація [Текст] / З. М. Васильченко. – К.: Кондор, 2004. – 526 с.

10. Claessens S. Foreign Banks: Trends, Impact and Financial Stability / S. Claessens, N. van Horen // De Nederlandsche Bank Working Paper. – 2011. – № 330. – 46 p. DOI: dx.doi.org/10.2139/ssrn.1977446

11. Claessens S. How Does Foreign Entry Affect the Domestic Banking Market? / S. Claessens, A. Demirguc-Kunt, H. Huizinga // Journal of Banking and Finance. – 2001 – Vol. 25. – P. 891–911. DOI: dx.doi.org/10.1016/S0378-4266(00)00102-3

12. Dziobek C. Lessons From Systemic Bank Restructuring: a Survey of 24 Countries / C. Dziobek, C. Pazarbasioglu // IMF Working Paper. – 1997. – WP/97/161. – 29 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp97161.pdf>.

13. Науменкова С.В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури: монографія / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко. – К.: Університет банківської справи, Центр наукових досліджень Національного банку України, 2009. – 384 с.

14. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України № 4452-VI від 23.02.2012 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4452-17/print1392664445920480>.

15. Черкашина К.Ф. Депозитна діяльність банків в Україні: стан та перспективи / К.Ф. Черкашина // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – №4. – С. 937 – 941.

16. Грошово-кредитна статистика. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=12063884.

17. Дані фінансової звітності банків. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208

18. Versal N. Public Banks in Ukraine: Supports&Challenges / N. Versal // Financial Studies. – 2015. – Issue 2A (68A). – P. 180 – 193. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=2659072>.

19. Річний звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2014 рік // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fg.gov.ua/images/docs/reports/Zvit_FGVFO_ukr_2014.pdf.

20. Річний звіт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2013 рік // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fg.gov.ua/files/docs/reports/Zvit_FGVFO_ukr_2013.pdf.

Надійшла до редакції 09.11.15